

Vynikající studie a edice učebnice Petra Bicilliho z dílny bulharské rusistky: přínos, úskalí, výzva

Ivo Pospíšil

ПЕТКОВА, Галина. 2017. „*Да се даде ръководеща нишка...*“
История на руската литература от проф. П. Бицили
в три книги (България, 1931–1934 г.). София: Факел.

Když jsem před nedávnem psal recenzi na svazek o Petru Bicillim, všiml jsem si, že kromě klíčového příspěvku editora Romana Mnicha je tu skvělá studie bulharské rusistky Galiny Petkovové ze Sofijské univerzity Klimenta Ochridského, která mapuje Bicilliho kurzy na Sofijské univerzitě s využitím dosud publikovaných materiálů. Příznačně konstatuje, že Bicilliho kurzy se realizovaly jako „pulzace“, tedy vzájemná provázanost, návaznost a akcentace materiálové přípravy a teoretického zobecnování a „osmyslení“, a to „ve vlnách“. Ukazuje také, jak byla Bicilliho pozice v Bulharsku složitá; oproti tomu je život ruské emigrace v meziválečné ČSR – nehledě na všechny potíže a předsudky – takřka idylický, i když si emigranti permanentně stěžovali. Po válce Bicilli skončil bez práva na penzi, což bylo nakonec změněno díky velkým přímluvám akademické obce. Autorka píše, že těsně po válce měli akademici ještě slovo, později ho zcela ztratili. Nepochybně byl i Bicilliho konec, v podstatě asi předčasný, urychlen těmito existenčními potížemi. Rozpětí Bicilliho kurzů je obrovské, což ovšem bylo vždy příznačné pro velké badatele; tedy tematická a tvarová heterogenita, současně však vnitřní propojenost a komplementarita: např. *Dějiny reformace*, *Dějiny ruské kultury 19. století*, *Církev a společnost v západní Evropě v době náboženských válek*, *Dějiny Anglie v době imperialismu*, *Dějiny USA*, *Původ a vývoj demokracie v západní Evropě*, *Nejnovější dějiny Anglie*, *Starý režim a revoluce ve Francii*, *Dějiny evropské kultury od středověku do počátku 18. století* aj. Toto rozpětí bylo u Bicilliho

jako politického emigranta – stejně jako u mnoha jiných – zčásti také vynuceno poměry, když se v Bulharsku musel z existenčních důvodů stát obecným historikem, kulturologem a antropologem: je tu Rusko i Evropa, kulturní dějiny, umění jako součást kultury.

Petr Michailovič Bicilli (1879–1953) byl ruský historik, historik kultury, kulturní antropolog, literární vědec a filozof, profesor Novorossijské univerzity v Oděse a Sofijské univerzity. Jako žák historika Jevgenije Nikolajeviče Ščepkina (1860–1920) dosáhl magisterského titulu roku 1910, v Sankt-Petěrburgu obhájil disertaci o italské kultuře 13. století, potom se stal soukromým docentem a mimořádným profesorem právě v Oděse, kde vedl kurzy o dějinách západní Evropy. Jeho prvotním zájmem byla duchovní kultura a symbolika středověku. Rané dílo ukazuje na prolínání řady disciplín – včetně obecných dějin, dějin kultury a umění a kulturní antropologie, samozřejmě náboženství, teologie a religionistiky. V roce 1920 emigroval do Srbska, resp. do Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, jeho léta strávená na univerzitě ve Skopji, tehdy součásti Srbska, nejsou dosud dobře zmapována. Teprve nedávno se začalo mezinárodní slavistické/rusistické společenství dědictvím Petra Bicilliho seriózněji zabývat, tedy i jeho klíčovým pobytem v bulharské Sofii. Důležitá byla konference pořádaná před dvěma roky katedrou ruské literatury v Sofii, kde byl tématem kromě Bicilliho také Lermontov a Čechov, a jak píše editor a autor stěžejní studie sborníku *Roman Mnich*, právě tvorba Bicilliho ukázala, že jde o podněty zásadní povahy vybízející k vědeckému dialogu.

Pro další informace a koncepce odkazují k recenzovanému sborníku a své recenzi. Kdybychom to měli zhuštěně shrnout: Bicilli píše o vývojových křížovatkách ruské literatury, publikuje kritické reflexe a recenze na dobová díla sovětské a emigrantské literární vědy ruské, někde však dochází k názorům sporným, např. o roli ruské šlechty; zajímavé jsou Bicilliho úvahy o národu a jeho jazyce, mimořádně aktuální právě dnes, kdy se zdá, že národní státy i národy a jejich jazyky v dohledné době zaniknou, případně se jejich zánik očekává nebo připravuje. Zajímavé jsou Bicilliho názory na jazyky mu nejbližší – běloruštinu a ukrajinštinu.¹

¹ Pospíšil, Ivo. 2018. „Podněty díla Petra Bicilliho.“ *Opera Slavica*. XXVIII, č. 1: 71–6.

Zmíněná Galina Petkova/Petkovová je také autorkou rozsáhlé publikace, napůl monografie o Petrovi Bicillim, napůl edice jeho prací, jež se týkají ruské literatury. Jmenuje se příznačně v překladu do češtiny „*Dát vůdčí vlákno*“, tedy tak, jak Bicilli charakterizoval cíl svých publikací, zejména oněch klíčových *Dějin ruské literatury* (3 svazky, 1931–1934).

První kapitola velmi podrobně – na rozdíl od zhuštěné veze v citovaném sborníku – líčí životní dráhu Petra Bicilliho, zejména jeho působení v Bulharsku (předtím byl v dnešní Makedonii, tehdejším Srbsku jako součásti Království Srbů, Chorvatů a Slovinců). Zkoumá jeho nelehkou pozici cizince na bulharské univerzitě, jeho postoje, soužití s jeho konkurentem prof. Michailem Popruženkem, přátelství a spolupráci s Bojanem Penevem, ústíci do práce na katedře dějin, včetně psaní kurzů ruské literatury a vytváření jejich metodologické koncepce a nakonec i literárních dějin, to vše přednostně pro potřeby bulharských škol, ale také ruských škol v zahraničí; ale – jak to tak bývá – jen zlomek byl reálně využit v praxi. Metodicky je vše založeno na hledání opěrných bodů, jakési červené nitě, jež by propojila vývoj ruské literatury, a tak ukázala jeho logiku; to je ovšem postup dílem pozitivistický, dílem však souvisí s impaktem psychologických metod – duchovědy a intuitivismu. Z ruské tradice vychází kulturně historický přístup reflektující metodologii této ruské školy 19. století – Bicilli byl koneckonců také obecný historik. Bohužel jeho snahy nebyly přijaty jednoznačně kladně, nicméně zůstávají dodnes trvalou hodnotou. Důležité je i to, že Bicilli postihl i znakový ráz literatury (byť bychom ho asi za sémiotika považovat neměli) a její tvar v duchu formální školy. Kurzy ruské literatury ani metodika výuky nebyly uplatněny v ruských školách v emigraci tak široce, jak se myslelo.

Druhá kapitola je věnována Bicilliho „úkolům“. Jeho rozpracované úkoly autorka nazývá „projekty“, jak je dnes zvykem: jsou to učebnice, školní programy, referáty, ale také dopisy z 20. let 20. století – to vše chápe jako velkou předehru klíčového díla, které autorka edituje v kapitole třetí.

Dílo G. Petkovové je vynikajícím přínosem ke zkoumání ruské kulturní a vědecké emigrace v Bulharsku, ale vlastně přeneseně i jinde; je to i hluboká statistická analýza tehdejšího stavu bulharského školství a univerzitního prostředí, bulharské politiky a vztahu k cizincům v krizové

době konce 20. a počátku 30. let minulého století, ale také stavu literárněvědné metodologie v Evropě s konstatováním ruské dominance.² Najdeme tu však i analýzu osobních vztahů a celkové akademické atmosféry – ne vše je tu ovšem zalito sluncem. Autorka se vyhnula extrémním aktualizacím a modernizacím, ale současně ukázala na Bicilliho aktuálnost a modernost. Mám námitky k řadě Bicilliho výroků o ruské literatuře; nemyslím si také, že jeho dílo nějak podstatně a přímo souviselo s ruskými formalisty (i když jejich stopy tu rovněž nacházím – viz výše) nebo s Michailem Bachtinem, jeho dialogem a polyfonií. Znovuobjevení Petra Bicilliho – po řadě drobných statí a narážek či odkazů vskutku mohutné – je cosi velmi podstatného. Přínos G. Petkovové se podobá úsilí slavistů z polských Siedlc kolem Romana Mnicha, jeho ženy Ludmily, Oxany Blaškiv a dalších, kteří takto odkrývají různé jevy nebo je reinterpretovali. Týká se to i díla Romana Jakobsona, Michaila Bachtina nebo Dmytra Čyževského. Takže setkání Mnicha a Petkovové na případu Petra Bicilliho v onom sborníku nebylo náhodné.

Obecně je problémem či úskalím tohoto znovuobjevování pozapomenutých zjevů literární vědy už zmíněná možnost přílišné modernizace a aktualizace a pomíjení širších souvislostí – to Petkovová zjevně nepodceňuje. Zajímavé je to, že Bicilli (v bulharštině ho píšou s jedním „l“, možná to tak stálo v jeho bulharských dokumentech, jiný důvod neznám), stejně jako jeho konkurent a oponent Michail Popruženko, který mu vlastně svou přítomností znemožnil získat post profesora ruské literatury, pocházeli ze stejné Novorossijské univerzity v Oděse. Zde se jejich životní dráha křížila se Sergijem (užíval bych toho jména i s odkazem na jeho brněnské dokumenty spíše než rusifikovaného „Sergej“) Vilinským, také dlouholetým smluvním profesorem na Masarykově univerzitě v Brně.³

² O tom viz naši stať Pospíšil, Ivo. 2018. „Vozdejstvije ruskoj literatury i ruskogo literaturovedenija na mirovoj literaturnyj process.“ In *Česká slavistika 2018*. Edited by Ivo Pospíšil, Miloš Zelenka a Lenka Paučová, 157–77. Brno: Česká asociace slavistů ve spolupráci se Slavistickou společností Franka Wollmana, Jan Sojnek-Galium.

³ Viz mj.: Pospíšil, Ivo. 1996. „Sergij Vilinskij an der Masaryk-Universität in Brünn: Fakten und Zusammenhänge.“ *Wiener Slavistisches Jahrbuch*. Bd. 42: 223–30.

Když k tomu připojíme i Vilimského syna Valerije – skvělého novináře, historika, teologa, antropologa, literárního kritika a politologa, znalce náboženských denominací, příznivce církevní křesťanské unie a odborníka na peripetie česko-slovenských vztahů za československé první republiky, dojdeme k názoru, že všechny tyto souvislosti třeba zkoumat vskutku interdisciplinárně. Doslova trnu, když čtu, jak jeden autor píše o něčem, o čem druhý píše zase z jiného úhlu, aniž by o sobě věděli nebo brali v úvahu bádání jiných. Kniha Galiny Petkovové je výzvou k takové spolupráci, která by ukázala na kontexty přesahující rámec jedné osobnosti – to by se mohlo týkat Novorossijské univerzity v Oděse a její role v ruské emigraci po roce 1920.

V knize Galiny Petkovové nám bulharská rusistika přináší velkou výzvu k studiu vědecké minulosti. Je dodnes inspirativní až šokující, jak se tu setkáváme s názory, které jsme si osvojili relativně nedávno, a současně nás činí skromnějšími, méně sebevědomými: vše podstatné už bylo velmi často řečeno.

prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc.
Ústav slavistiky
Filozofická fakulta Masarykovy univerzity
Arna Nováka 1, 602 00 Brno
ivo.pospisil@phil.muni.cz

Pospíšil, Ivo. 2000. „Dva moravští slavisté: Alois Augustin Vrzal a Sergij Grigorovič Vilinskij.“ *Slavia Occidentalis*. Č. 57: 219–33. Pospíšil, Ivo. 2012. „Izmenenije temy i metoda – Sergij Vilinskij v Universitete im. Masarika.“ In *Russkij jazyk kak inoslavjanskij, vypusk IV, Sovremennoje izučenije russkogo jazyka i russkoj kultury v inoslavjanskom okruženii*, 7–19. Beograd: Slavističeskoje občestvo Serbii. Pospíšil, Ivo. 2009. „Brněnský příběh Sergije Vilinského.“ In *Migrácia obyvatel'ov východnej Európy na územie Slovenska a Čiech (prvá polovica 20. storočia)*. Edited by Ľubica Harbuľová, 186–93. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity. Pospíšil, Ivo. 2017. „Rodina Vilinských v Československu: Valerij Vilinskij k některým jevům české literatury.“ *Slavica Litteraria*. 20, č. 2: 39–47. Pospíšil, Ivo. 2015. „Naučnaja sudba Sergija Vilinskogo: samorealizacija učeniogi-emigranta v čužoj srede.“ *Pytannja literaturoznavstva*. Vyp. 92, č. 1: 35–46. Pospíšil, Ivo. 2017. „Ruský emigrant se dívá na meziválečné Československo a česko-slovenský vztah.“ In *Český a slovenský kulturní a politický prostor (vzájemnost – nevzájemnost, vstřícnost – rezistence, ústup – expanze)*. Edited by Ivo Pospíšil. Brno: Česká asociace slavistů, Jan Sojnek, Galium.